

اصول راهنمای تهیه بسته آموزشی

به همراه جدول اجزای بسته آموزشی

تهیه شده در دبیرخانه شورای هماهنگی علمی، مهر ماه ۱۳۸۵

اشاره

تحولات و نوآوریهای جدید در برنامه‌های مدارس و تأکید بر یادگیری مهارتها و کاربرد دانش، استفاده از ابزارها، وسایل و فناوریها را در آموزش را هر چه بیشتر ضروری ساخته است. آموزش یک کلاس درس یا اجرای یک برنامه درسی خاص، علاوه بر تواناییها و مهارتهای معلم، مستلزم وجود شرایط یادگیری خاصی است تا معلم و دانش‌آموزان بتوانند با استفاده از ابزارها، وسایل، مواد و روشهای مناسب، فرایند آموزشی را طی کنند و به هدفهای مورد نظر دست یابند.

استفاده از ابزارها و وسایل در آموزش، از گذشته دور مورد توجه بوده است، با رشد اندیشه بشر و کامل‌تر شدن وسایل و ابزارها، استفاده از آنها رواج بیشتری یافت. چنان که امروز رایانه به عنوان ابزاری مهم، کاربرد

وسیعی در آموزش دارد؛ در حالی که زمانی گچ و تخته سیاه کاربرد بیشتری در آموزش داشت. علاوه بر این، در گذشته سخت‌افزارها بیشتر مورد استفاده قرار می‌گرفتند، در حالی که امروزه نرم‌افزارها نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند. سخت‌افزارها به تسهیل و تسریع آموزش کمک می‌کنند و نرم‌افزارها به حل مشکلات و مسائل آموزشی.

بسته آموزشی
با توجه به هدف آن
می‌تواند برای یک برنامه
درسی، یک دوره آموزشی یا
یک کلاس درس تهیه شود

با مطرح شدن نظریه‌های جدید یادگیری و تأکید آنها بر نیازهای یادگیرندگان، ارتباط آموزش با زندگی واقعی یادگیرنده، ایجاد شرایط واقعی برای یادگیری و توجه به رویکرد سیستمی در آموزش و کاربرد ابزارها و وسایل در آموزش، اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد. این امر به تغییر دیدگاه‌های جاری و پیدایش نگاهی جدید و جامع نسبت به ابزارها و وسایل آموزشی انجامید، در نتیجه، بسته آموزشی مطرح شد که شامل مجموعه منابع، مواد و ابزارهای آموزش هماهنگ است که برای نیل به هدف آموزش خاصی، سازمان یافته است.

بسته آموزشی با توجه به هدف آن، می‌تواند برای یک برنامه درسی، یک دوره آموزشی یا یک کلاس درس تهیه شود. بسته آموزشی ابتدا به عنوان راهبردی برای آموزش انفرادی مطرح شد. ولی با افزایش تراکم دانش‌آموزان در کلاسهای درس، تفاوت‌های فردی ایشان با بهره‌گیری از اجزای متفاوت بسته آموزشی مورد توجه قرار گرفت.

تولید بسته آموزشی برای یک برنامه درسی در مرحله سازمان‌دهی مواد و وسایل آموزشی صورت می‌گیرد. در نظام‌های درسی متمرکز که برنامه‌های درسی توسط یک مرکز یا سازمان تولید می‌شود، بسته آموزشی را برنامه‌ریزان آن مرکز برای استفاده تمامی معلمان و دانش‌آموزان مربوطه تهیه و تدوین می‌کنند این نظام به دلیل ثبات برنامه‌ها، فاقد انعطاف لازم به منظور مشارکت معلمان و دانش‌آموزان در تولید بسته آموزشی است. ولی در نظام‌های درسی نیمه متمرکز، علی‌رغم تولید بسته آموزشی توسط برنامه‌ریزان، معلمان و دانش‌آموزان می‌توانند نیازها، نوآوریها و اصلاحات خود را به تولیدکنندگان بسته آموزشی منعکس کنند هنگام استفاده از بسته آموزشی آنها را مورد توجه قرار دهند. در نظام‌های غیرمتمرکز، معلمان خود به تهیه برنامه درسی و یا بسته آموزشی برای کلاس درس می‌پردازند و یا می‌توانند از میان برنامه‌ها یا بسته‌های آموزشی موجود، برنامه مورد نظر خود را برگزینند.

در نظام فعلی برنامه‌ریزی درسی کشور، با توجه به سیاست توجه به نیازهای یادگیرندگان و مشارکت گروه‌های مختلف در تولید مواد درسی، رویکرد نیمه‌متمرکز مورد توجه است. این روش

انعطاف لازم را برای استفاده از نظرات معلمان و دانش‌آموزان در تولید و استفاد از بسته آموزشی داراست.

بسته آموزشی ممکن است برای آموزش دانش‌آموزان یا برای کمک به معلمان در آموزش تهیه شود. موضوع این راهنما، «بسته آموزشی معلم» است. بسته آموزشی معلم، علاوه بر ویژگیهای «بسته آموزشی دانش‌آموز»، شامل نیازهای معلمان برای هدایت کلاس درس نیز هست. مواد، ابزارها و وسایل آموزشی که در بسته آموزشی قرار می‌گیرند، رسانه‌هایی هستند که به انتقال پیام از فرستنده به گیرنده کمک می‌کنند. رسانه‌ها از نظر نقشی که در آموزش دارند، به دو دسته تقسیم می‌شوند:

■ رسانه‌های معیاری که برای تعیین پیشرفت یادگیری یا اثربخشی آموزش به کار می‌روند.

■ رسانه‌های میانجی که تسهیل‌کننده رابطه میان معلم و دانش‌آموز هستند.

رسانه‌ها از نظر نوع تعاملشان در آموزش نیز به دو دسته تعاملی یکطرفه و تعاملی دو طرفه تقسیم می‌شوند. هم‌چنین، رسانه‌ها با توجه به نوع نظام آموزشی به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

۱. نظام متکی بر انسان؛ ۲. نظام متکی بر وسایل چاپی؛ ۳. نظام متکی بر وسایل

دیداری؛ ۴. نظام متکی بر وسایل دیداری - شنیداری؛ ۵. نظام متکی بر رایانه.

بسته آموزشی با توجه به رسانه‌های مورد نیاز و نظام رسانه‌ای مورد نظر شکل می‌گیرد. در نظام کنونی آموزش و پرورش، تلفیقی از نظام‌های فوق می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. هر بسته آموزشی از اجزای متنوعی تشکیل شده است. این اجزا بر حسب عواملی که دارای نقش مهمی هستند، طبقه‌بندی می‌شوند. اجزای بسته آموزشی هر برنامه درسی بر اساس پنج عامل به این شرح تقسیم‌بندی می‌شوند:

۱. راهنمای معلم؛ ۲. مواد یادگیری انفرادی؛ ۳. مواد و وسایل مربوط به ارزش‌یابی؛ ۴. نمایشی مرجع؛ ۵. وسایل دیداری - شنیداری؛ ۶. فضاها و مراکز و امکانات طبیعی، فرهنگی و اقتصادی.

برای آشنایی بیشتر با اجزای بسته آموزشی، ابزارها، وسایل، مواد و تجهیزات مورد استفاده در درسهای متفاوت در جدولی گردآوری شده است که در پایان این جزوه ارائه خواهد شد.

انتخاب اجزای بسته آموزشی باید بر اساس ملاکها و معیارهای معینی صورت گیرد. معیارهایی که برای انتخاب اجزای بسته آموزشی معلم به کار می‌روند عبارت‌اند از: فلسفه و ارزشهای حاکم بر جامعه، تنوع فرهنگی، شرایط بومی و محلی، اصول یادگیری، مهارتهای اساسی (شناختی، فراشناختی و خلاقیت)، شیوه‌های تلفیقی، مشارکت و تعامل، جلب انگیزش،

بسته آموزشی معلم، علاوه بر ویژگیهای «بسته آموزشی دانش‌آموز»، شامل نیازهای معلمان برای هدایت کلاس درس نیز هست

تنوع و جذابیت، امکان ارزش‌یابی، امکان دریافت بازخورد، قابلیت و سهولت دسترسی و کاربرد، و کیفیت و ابزارها و وسایل. مجموعه این معیارها اصول حاکم بر تهیه بسته آموزشی را تشکیل می‌دهند که در ادامه به شرح آنها می‌پردازیم. اصول مذکور توسط «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» با استفاده از نظرات متخصصان، صاحب‌نظران و کارشناسان ذی‌ربط تهیه شده است.

اصول حاکم بر طراحی و تولید بسته آموزشی

- بسته آموزشی باید امکانات، تفاوتها و نیازهای فرهنگی، بومی و محلی را در سطح کشور مورد توجه قرار دهد.
 - بسته آموزشی باید شرایط اقتصادی جامعه را از نظر مهارتها و تواناییهای مورد نیاز مورد توجه قرار دهد.
 - در طراحی و تولید بسته آموزشی مربوط به یک درس باید رویکردهای برنامه درسی آن ملاک عمل باشد.
 - در تولید بسته آموزشی، باید فضاهای طبیعی و امکانات و مراکز اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و چگونگی استفاده از آنها در فرآیند یاددهی - یادگیری، مورد توجه قرار گیرد.
 - بسته آموزشی باید متناسب با نیازهای برنامه درسی و کلاس درس مرتبط، سازمان‌دهی شود.
 - در انتخاب اجرای بسته آموزشی، باید فناوریهای مناسب و کارآمد (قدیم و جدید) به نحو مؤثر مورد استفاده قرار گیرند.
 - بسته آموزشی باید ضمن توجه به حوزه‌های مستقل یادگیری، از امکان تلفیق حوزه‌های گوناگون یادگیری و آموزش ارزشها در حوزه آموزشی مورد نظر، استفاده کند.
 - بسته آموزشی باید ضمن توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان، نیازهای ویژه، استعدادها برتر و دیرآموزان را نیز مورد توجه قرار دهد.
 - اجزای بسته آموزشی باید از تنوع و جذابیت لازم برخوردار باشند تا امکان برانگیختن انگیزه‌های درونی را برای تحقق یادگیری عمیق، گسترده و پایدار فراهم آید.
 - بسته آموزشی باید فرصت خلاقیت و نوآوریها را در فرآیند یاددهی - یادگیری برای معلم و فراگیرنده مهیا سازد.
- هم‌چنین بسته آموزشی باید:
- امکان به کارگیری پژوهش را در حوزه‌های متفاوت یادگیری مهیا سازد.
 - امکان رشد مهارتهای شناختی و فراشناختی را در یادگیرندگان فراهم کند.
 - به گونه‌ای تهیه شود که امکان به کارگیری شیوه‌های مشارکتی و افزایش تعامل فراگیرندگان

- با مدرسه و جامعه در سطح مدرسه و خارج از مدرسه فراهم آید.
- علاوه بر کتابهای درسی منابع دیگر را نیز در آموزش مورد توجه قرار دهد.
 - فرصت ارزش‌یابی از پیشرفت یادگیری را به شکلهای متنوع و متناسب، با توجه به تفاوت‌های فردی و اهداف برنامه درسی فراهم کند.
 - امکان دریافت بازخورد و ارزیابی مخاطبان را به منظور ارتقای کیفیت آموزش به طور مستمر مهیا سازد.
 - به گونه‌ای طراحی شود که امکان تولید، تغییر و ارائه محتوای جای‌گزین را برای معلمان و دانش‌آموزان فراهم آورد.
 - باید به گونه‌ای طراحی و سازماندهی شود که:
 - بتوان از اجزای آن در محیطهای گوناگون یادگیری استفاده کرد.
 - استفاده از اجزای آن، ایمنی و سلامت کاربر را حفظ نمایند.
 - اجزای آن باید از کیفیت و مرغوبیت لازم برخوردار باشند.
 - بسته آموزشی باید راهنماییها و آموزشهای لازم را برای استفاده صحیح و بهینه از اجزای آن ارائه دهد.
 - برای تحقق عدالت آموزشی، فرصتها و امکانات لازم را متناسب با استعدادها و تواناییهای دانش‌آموزان در اختیار ایشان قرار دهد.

جدول ۱. اجزای بسته آموزشی*

ملاحظات	وضعیت اجرای بسته آموزشی درس در دوره تحصیلی	اجزای بسته آموزشی	نوع منابع
		<ul style="list-style-type: none"> - کتاب راهنمای معلم - کتاب دانش آموز - کتاب کار دانش آموز: جدولهای تمرین و فعالیتهایی که برای هر درس به طور مجزا تدارک شده است. - کتاب ارزش یابی: آزمونها و فرمهای ارزیابی شامل پاسخ آزاد، چند گزینه‌ای، عملکردی و پاسخ مختلط 	اصلی
		<p style="text-align: center;">منابع چاپی</p> <p>- کتابهای کمک آموزشی چاپ مؤسسات خصوصی که با علایق و سلیقه‌های دانش آموزان در درس مربوط هماهنگی بیش تری دارد.</p> <p>- کتابهای داستان، قصه و افسانه برای تقویت مفاهیم درسهای کتاب - مجلات و نشریات کمک آموزشی برای خانه (شامل فعالیتهای مرتبط با برنامه درسی) یا برای تفریح و سرگرمی دانش آموزان و یا بهره‌گیری از اوقات فراغت ایشان برای دانش‌افزایی و مهارتهای موردنظر، یا برای راهنمایی معلمان و اولیا و دانش آموزان.</p> <p>- کتاب راهنمای مکانها و مؤسسات علمی، فرهنگی، تربیتی مرتبط با موضوعات یادگیری و نحوه استفاده از آنها، مانند موزه‌ها، پارکها، انجمنهای علمی، ادبی، مساجد، بناهای تاریخی و ...</p> <p>- کتاب شعر و سرود (برای شکل‌گیری مهارتهای مربوط به درس و مهارتهای زبانی).</p> <p>- کارتهای آموزشی (کارتهای نشانه ساخته شده براساس علایق و مهارتهایی که مفاهیم درس را تقویت می‌کند).</p> <p>- روزنامه‌ها و مجلات فرهنگی کثیرالانتشار مرتبط با موضوعات یادگیری</p> <p>- کتابهای مرتبط با فعالیتهای رایج میان مردم برای مطالعه و آموزش مفاهیم در درسهای خاص؛ مانند داد و ستد در ریاضی</p> <p>- کتاب کار برای تکرار آموزشی (شامل تمرینهای اضافی برای دانش آموزان خاص).</p> <p>- کتاب کار برای غنی‌سازی درس (جهت توسعه یادگیری، مهارتهای تفکر و...).</p> <p>- کتاب کار برای درسهای مرتبط).</p> <p>- کتاب راهنمای چندزبانه (فهرستی از فعالیتهای مرتبط با درس برای زبانهای خارجی مورد نظر).</p> <p>- کتاب مرجع (شامل لغات و اصطلاحات کلیدی مربوط به هر یک از درسهای).</p> <p>- کتاب راهبردهای خواندن مرتبط با موضوعات و مباحث دروس.</p> <p>- کتاب کار برای مرور روزانه (مرور نظامدار درسهای قبل و مرور ترکیبی آنها و مرور تسلطهای سال قبل شامل مهارتها و مفاهیم کلیدی درسهای سال قبل).</p>	تکمیلی

* اجزای این جدول در برگیرنده تمامی اجزای بسته آموزشی نیست. معلمان، دانش آموزان و ... می‌توانند اجزای جدیدی را پیشنهاد و به جدول فوق اضافه کنند.

جدول ۲. سایر وسایل مورد نیاز معلم

ملاحظات	وضعیت اجرای بسته آموزشی درس در دوره تحصیلی	اجزای بسته آموزشی	نوع منابع
		<p>منابع ابزاری معلم**</p> <p>- بسته اورهد و طلق شفاف برای هر درس و فعالیتهای آن شامل طلقهای شفاف و رنگ آمیزی شده.</p> <p>- تابلوی آهنربا (تخته تدریس با شمارها و قطعات مربوط از جنس آهنربا) همراه با راهنمای آن در درس مرتبط.</p> <p>- صفحات بزرگ (سازمان یافته برای آموزش مفاهیم درس) مانند لوحه‌ها.</p> <p>- آلبوم موضوع روز کلاس درس (برای یادگیری مهارتهای مرتبط با درس).</p> <p>- آلبوم دوزبانه (شامل عکسهای بزرگ برای دانش آموزان دوزبانه).</p> <p>- آلبوم راهبردهای خواندن: شامل راهبردهای خواندن صحیح موضوع درس، تسلطهای مورد نیاز جهت پیوند میان خواندن و موضوع درس</p> <p>- لوازم کار مرتبط با مهارتها و مفاهیم درس (مانند کارتونها، عروسکها، ویدئوها، داستانها و بازیهای تقویت مفاهیم درس و...).</p> <p>منابع و لوازم کار دانش آموز</p> <p>- قطعات کاردستی، کارگاهی (کیتها) ، آزمایشگاهی مرتبط با درس (انجام کاردستی برای کسب مفاهیم درس) و تأمین آنها به تعداد کافی در درس مرتبط مانند: درس ریاضی، علوم، حرفه و فن و...</p> <p>منابع و لوازم انجام فعالیتهای با فناوری جدید</p> <p>- استفاده از وسایل صوتی - تصویری برای نمایش موضوعات، یادگیری مفاهیم، ارائه شرایط یادگیری واقعی و انجام فعالیت یادگیری ، از طریق فیلم سینمایی، تلویزیونی، ویدئویی و دی‌وی‌دی، و نوارهای صوتی و ضبط صوت</p> <p>- دستورالعمل نمایش موضوع درس در محیط مورد علاقه دانش آموز مانند: باغ حیوانات و ... جهت تعریف مفاهیم درس</p> <p>- راهنمای ارائه کارهای یک شخصیت مورد علاقه دانش آموز، مانند کشفهای جیمز در ریاضی، برای انجام فعالیتهای سرگرمی مرتبط با مفاهیم درس.</p> <p>- راهنمای فراهم آوردن یک موقعیت مورد علاقه دانش آموز، مانند «روی میز بچه‌ها»، برای ارائه مفاهیم خاص در درس مربوط</p> <p>- راهنمای ارائه فعالیتهای مورد علاقه دانش آموزان برای تمرین حقایق زندگی مرتبط با درس، با توجه به نیازهای فردی دانش آموزان، مانند فعالیتهای ورزشی.</p> <p>- دستورالعمل کارگاه آموزشی برای دانش آموزان به منظور تقویت یادگیری درس، درک ارتباطها، حل مسئله و... مانند: کشف معمای پنهان در تصویر و بازی با پرتاب سریع).</p> <p>- آلبوم نقشه‌ها، اسلایدها، عکسها و تصاویر موجودات زنده و غیرزنده و مکانها و پدیده‌های طبیعی مرتبط با موضوعات درس.</p>	تکمیلی

** برخی ابزارها و وسایل آموزشی مانند رایانه، تلویزیون، ویدئو، دی‌وی‌دی، ضبط صوت، ماشین حساب در کلاس درس یا در محلی به نام مرکز یادگیری مدرسه نگهداری می‌شوند.